

På vej til højskole og valgmenighed

Af LARS HANSEN

I lidt forkortet form gengives nedenfor nogle erindringer, som gårdejer *Lars Hansen*, Osted, har overladt Institut for Dansk Skolehistorie. Han fortæller bl. a. om den unge Jørgen Jørgensen på Bispegården i Lejre og om sit højskoleophold i Askov vinteren 1921/22. Efter højskoletiden vendte Lars Hansen hjem til Manerup ved Osted, hvor han var med til at stifte Osted Valgmenighed og udførte et stort arbejde indenfor de lokale andelsforetagender. Lars Hansen døde i april 1976.

Når jeg vil prøve på at udtrykke, hvad mit højskoleophold betød for mig, så kan det gøres med et ord: »Jeg blev sat i gang«.

Men først et tilbageblik.

Min moder var født uden for ægteskabet i 1863. Da hun var 14 år fik hun sin 3. ikke særlig rare »moder«, så hendes barndom havde været temmelig glædesløs. Hun var syerske, og havde som sådan set ind i mange hjem både på land og i by. Hun havde en overgang været ude for en stærk pietistisk påvirkning, som gjorde eller medvirkede til, at hun var meget religiøs, og gerne men sjældent havde tid til at gå de små 5 km, der var til Osted kirke. Jeg husker, at hun ofte stod ude i haven og lyttede til kirkeklokken om aftenen. Hun lærte os tidligt at bede, – men »troens glæde« kunne ikke overvinde frygten, og overfor os 3 drenge var hun en rigtig hønemor, der, især da vi blev lidt større, var bange for, at vi moralsk skulle komme på afveje; hendes breve til os, når vi var ude, var fulde af formaninger, – og hun har sikkert ofte bedt for os.

Far var født i 1849 på en lille fattig udflyttergård, hvoraf de 2/3 af jorden først blev opdyrket i hans tid. Han begyndte som bestyrer i 1872 og blev senere ejer, og han satte alle sine kræfter ind på at forbedre bedriften, men fattigdommen var så stor, at det først var efter århundredskiftet, at der, trods stor sparsommelighed, kunne lægges lidt til side. Han var en mild, men meget tavs og bestemt mand, og vi børn synes, vi har haft et dejligt og trygt hjem. Vi har aldrig hørt et ondt ord i vort hjem, og han og mor var hjælpsomme mod

de nærmeste naboer, men ellers var far ret uforstående for de sociale uligheder og afgjort modstander af maximalpriserne under første verdenskrig.

Fra mit 9. år havde vi ingen tjenestedreng, så jeg måtte gøre dagens gerning, som de fleste tjenestedrengene måtte den gang. I skolen sang vi Bj. Bjørnsons: Ud vil jeg, ud, ud, – og tidligt læste jeg »En glad Gut«, dette, og ord fra min lærer, nærrede min lyst til at komme ud for at se og lære mere; men på det punkt var fader ikke til at tale med, jeg skulle følge ham efter, og han skulle nok bestemme min oplæring. Bruge penge til skoleophold var efter hans mening tåbeligt, på trods heraf kom jeg i 1913 2½ md. på en lille lokal efterskole i Beder. Leder var A. M. Fogh, en farbroder til den senere kendte folketingsmand Aage Fogh. Og i jan. 1916 var jeg på et otte dages gymnastikkursus i Ollerup.

Flere har skrevet om hvorledes højskolen forvandlede en almue til et folk, og for ca. 50 år siden skrev Skjoldborg om, at 3. generations grundtvigianere lefede for naturalismen. – Både min kone og jeg er første generation. Nu så længe efter undrer det mig, at farbroder aldrig har læst eller sagt noget om højskolen; det lidt jeg husker var negativ kritik af Th. Bredsdorff, Roskilde højskole.

De fleste menneskers omgangskreds var meget begrænset; skulle man nogen steder hen, så gik man; kun når der var nødvendige ærinde til Roskilde, kom der heste for den åbne vogn. Men lidt efter lidt forstod jeg, at der var mindst 3 slags landbrugere i sognet. Der havde ret tidligt været forsamlingsfolk; men fra ca. 1870 kom nogle af disses børn på højskole og landbrugsskole, det medførte en deling, nogle holdt sig stædigt til »den ene fornødne«. De første tog snart føringen i landbruget og senere i mejeri og sogneråd. Medens den 3. gruppe, som var den talrigste, sammen med I.M.'folkene fagligt gik meget langsomt frem, så der inden for samme sogn kunne være op til 40 år til forskel på de forskellige landbrugsfaglige forbedringer (ajlebeholder f. eks.) og tildels også i anskaffelsen af maskiner. I mit hjem brugte vi le til græs og korn lige til 1912.

Min lærer i børneskolen søgte ved en foredragsforening, som ikke altid gik lige godt, at slå bro over nogle af forskellighederne og trække andre lidt op; men det var ikke så let, for i Osager havde man fri-skole – og var derfor imod min lærers udenadslære og remsemetoder. De havde løst sognebånd, senere dannet en kirkelig forening, for så,

for 50 år siden, at oprette Osted valgmenighed. Men tilstedeværelsen af en foredragsforening medførte, at jeg, som stor dreng, har hørt Klaus Berntsen, Jakob Knudsen og flere andre tale. Da jeg fik cykel, kom jeg lidt til gymnastik i Osager sammen med deres unge; med forbavselse så jeg, at deres roer var meget større end vore, deres heste var kønnere og deres køer gav mere mælk, – jo, der var meget der skulle læres.

Vi havde soldaterindkvartering både i 1915 og 16, så jeg havde set og hørt lidt, da jeg 5.2 1917 selv blev soldat i 18½ md.

Det var en stor forandring for mig, der ikke havde været ude før. Strabadserne kunne jeg nok klare, jeg var vist den eneste i delingen, der havde deltaget lidt i gymnastik, før jeg kom ind (det siger lidt om, hvor relativt få det folkelige arbejde når ud til); men tonen, både imellem kammeraterne og fra underofficererne, var ofte grov og sjofel, men det gled af mig, omtrent »som vand på en gås«. – Jeg prøvede på at gøre mit bedste også der, for i længden mente jeg, at det var det letteste. Kammeraterne drillede og sagde, jeg var tjenstivrig. Jeg svarede, gør som jeg, så får I det lettere, og vi skal jo igennem det. Efter rekruttiden gik megen tid med vagttjeneste, og det er det mest kedsommelige, jeg har oplevet. I en kort tid var jeg oppasser, hvorefter jeg meldte mig til korporalskolen, – og senere kom jeg på et gymnastikkursus. Skolen bestod jeg som nr. 4 ud af 120. Det var en alt for store ære, som jeg slet ikke var værd, men samtlige lærere havde givet mig gode karakterer, velsagtens fordi jeg passede mine ting – selv om nogle af dem godt vidste, at det ikke var med ublandet glæde.

Den store forandring fra stilheden hjemme til dette mere barske klima menneskelig set, gjorde at jeg kom ind i en slags krise. Jeg var valen over for livsspørgsmålene og ville gerne drøfte dem med andre; men de få gode kammerater, jeg fik, var alle K.F.U.M. folk, og de ville stort set ikke anerkende mig, for jeg var ikke »rigtig omvendt« og manglede frelsesvished. En tid tænkte jeg alvorligt på at blive militærnægter; det var en alvorlig sag den gang. Jeg opgav det, et kompromis som jeg inderst inde ikke var ret stolt af. Jeg var glad for at komme på soldaterhjemmene i de 4 garnisoner, jeg lå i, men kun i det ene traf jeg en mand, som jeg rigtig kunne tale med. Det var en tidligere friskolelærer fra Fyn, senere frimenighedspræst i Bovlund, Marius Olsen. Han blev vor ven for hele livet.

Mit foreløbige mål var at blive en dygtig landmand; med dette for øje sparede jeg op af den beskedne korporalsløn, så jeg omtrent havde nok til 5 mdr. på en landbrugsskole, som jeg ville på, medens jeg var ude. Da far hørte derom, tog han sig det så nær, at han lå til sengs i 3 dage.

Jeg var hjemme i 3 mdr., og den 11. november 1918 – våbenstilstandsdagen – mødtes jeg med ca. 100 andre på Korinth Landbrugsskole.

»Den spanske syge«, som havde taget mange soldaters liv i sommermånederne og endnu flere af dem, der blev indkaldt om efteråret, nåede ret snart skolen, hvor den stjal ca. 1 mds. skolearbejde, og 3 af karlene døde, og nogle mistede hjemme den pige, som de skulle været gift med. Disse begivenheder rystede os godt sammen, og ligesindede fandt sammen og flyttede sammen. Det var et blandet selskab med mange ældre karle, en del af forvaltertypen, ca. halvdelen havde været på højskole før og var pæne unge mennesker. Alle lærte hurtigt mig at kende, for jeg bar tørv ind og fyrede i kakkelovnen om middagen og delte aftenposten ud, – for et afslag i den mdl. betaling på 5 kr.

Jeg var glad for Korinth og for de to gode kammerater, som jeg fandt der, der begge havde været på højskole og været fri for soldatertjenesten, og som på mange måder var mere udviklede end jeg. Den vinter blev i nogen grad en slags forberedelse til højskolen for mig.

Planer om landbohøjskolen blev ikke til noget, far satte sig stærkt derimod, og moder lod mig vide, at han truede med at sælge vort gamle hjem, hvis jeg ikke kom hjem. Min anden broder havde fået plattfødder, kunne ikke tåle at gå efter hestene i dagevis og var derfor blevet kontrolassistent, og min tredje broder var endnu for ung. Far tabte sig, han var over 70 år.

Lidt ind i april, da det blev tid at så, rejste jeg hjem, med den bedste vilje til at tage fat; men så viste det sig, at den »spanske syge« havde skadet min ryg så meget, at jeg ikke kunne tåle det hårde slid, jeg tabte 15 kg i vægt og havde smerter altid, og det blev den ydre anledning til, at jeg nærmest ved et tilfælde blev fodermester hos Jørgen Jørgensen på Hule Møllegaard, senere Bispegården.

Det var en stor oplevelse for mig at være i deres hjem. De var unge og glade for livet og for deres børn. Eigil blev født, medens jeg var der – og jeg havde aldrig set små børn før.

Rasmus Fengers hus i Askov, hvor Lars Hansen boede under sit højskoleophold 1921–22.

Livet der var en daglig glæde, og det var en oplevelse for mig at se, at sådan kunne livet i dagligdagen også leves.

Jørgen Jørgensen havde et ualmindelig godt håndelag for alt praktisk arbejde, men bedst var han, når det gjaldt om at behandle heste. Han havde en hel anden måde at lede arbejdet på, end jeg var vant til; der var frihed under ansvar og kyndig vejledning, hvis det var påkrævet. Begge var de hjælpsomme overfor naboer og andre.

De udadvendte interesser blev ofte drøftet ved frokostbordet, og de havde en forbavsende evne til at drage os unge ind i samtalen og gøre os interesserede, hvad der medførte, at der ret hurtigt opstod et vist fortrolighedsforhold imellem os.

Jørgen Jørgensen blev sognerådsformand det forår, og jeg kom til at udføre noget af det ensformige skrivearbejde. Der var intet, der hed sekretærhjælp den gang.

Fortroligheden blev brugt, da en god bekendt ville have mig til Vinding højskole som køkkenkarl og halv elev, »for det var en fejl, at jeg ikke havde været på en højskole«. Jeg spurgte Jørgen Jørgensen til råds, og jeg beundrer ham endnu for det hurtige og sikre overblik; han sagde: »Pjat, tidsspilde, hvis Du vil paa højskole, saa kan der kun

være tale om Askov«. – Og jeg skrev til fru Appel og fik plads til vinteren 1921–22, da Jacob Appel var minister. Vi var vistnok 320 elever, lige mange af hvert køn, og kun få var under 20 år.

Det blev den helt store oplevelse, og jo ældre jeg bliver, des klarere ser jeg, hvad den vinter betød for mig. Jeg havde med mine 25 år nået nogen modenhed, men var stadig ukritisk, modtagende og med megen lærelyst; men mine forudsætninger var alligevel for små til det, der blev sagt der, så især før jul havde jeg ofte fornemmelsen af, at Arnfreds og Rosenkjærs foredrag gik over hovedet på mig.

Det var streng vinter det år. Storebælt frøs til. Og den begyndte tidligt med en del sne. På gårdene i Askov og omegn sad de fleste kårloer i jorden, da vi kom. Min stuekammerat og jeg kunne daglig i læsetimen efter middag fra vinduerne i Fengers hus se, hvordan karlene fra gårdene sled i det for at få dem bjerget. Vi havde begge arbejdet hårdt til da og uden ferier, så vi følte os som små grever over denne overgang fra fysisk arbejde til en lystbetonet læsevinter. Kammeraten var fra Vendsyssel, var ca. 30 år, og havde tidligere været på Roskilde højskole. Han var ikke flittig på samme måde som jeg, han gik rundt og snakkede med de dygtigste elever, og da der i vinterens løb rent privat dannedes to studiekredse: en om sociale spørgsmål og en om kristendomskundskab, fik han mig med i dem begge. Der var knapt 20 elever i hver, og i den sidste medvirkede skolens unge lærer J. Bomholt.

Efter ankomsten bød fru Appel velkommen, fortalte skolens historie og meddelte os ordensreglerne. Den plads, som man fik første gang i foredragssal og spisesal, var ens faste plads resten af vinteren. Karle og piger måtte ikke besøge hinanden på værelserne, og det fandt vi var helt i orden. Det eneste sted, hvor vi frit kunne mødes, var i avisstuen. Ved de store foredrag var alle elever sammen, karlene til venstre og pigerne til højre for midtergangen i foredragssalen; at der blev kigget over den midterlinie var uundgåeligt; men ellers gik det altid, for mig at se, pænt og ordentligt til. En hel del, især af pigerne, havde ring på.

Nogle aftener efter at vi var kommet, blev det vedtaget, at samtlige karle skulle være dus. Men pigerne protesterede kraftigt imod, at vi skulle sige du til dem. Lærerne tiltalte vi selvfølgelig med De.

Hver dag lige fra morgensangen var en daglig glæde og en ny oplevelse, og uden at reflektere fyldte jeg bare på uden tanke for, hvad

det kunne bruges til, når den tid kom. Til kammeratskabet må vel de næsten ugentlige diskussionsaftener blandt eleverne også regnes; der turde jeg aldrig bede om ordet, dels følte jeg mig underlegen i forhold til de dygtigste, og dels var pigerne så lattermilde.

Et bindeled imellem lærere og elever var lørdagsaftenerne med »Klem«, (underholdning af forskellig art og stående kaffebord i gymnastiksalen); det var vi glade for, der kunne også snakkes lidt med piger der. – Det var skik, at nogle karle den aften hjalp pigerne med opvasken af de ca. 350 par kopper; hen ad tiden blev det også »min tur«. Efter at arbejdet var udført, begyndte en 4–6 elever, som vist var faste opvaskemænd, og de ældre piger fra køkkenet at snakke, og der fortaltes om hvad der foregik i elevflokket, dels af munter og komisk art, og dels hvis der var noget, der tenderede det umoralske. Jeg var led ved at høre derpå! Jeg kunne levende forstille mig, hvordan det af de ældre piger blev eller kunne blive refereret videre til fru Appel, – en slags efterretningssystem?

Lidt af det samme havde jeg sporet i Korinth; hvis een elev rigtig var hængt ud i ugeavisen, så spurgte Fenger pigerne: »Hvad ligger der bag dette?« Jeg var kun med at vaske op den ene aften.

I løbet af vinteren var der to danseaftener for hele skolen, og to gange var eleverne på besøg hos lærerne. Hos de to lærere, der havde flest piger boende, blev der inviteret til dans, – og jeg var med begge gange, ikke fordi jeg var en »balløve«, men fordi der boede piger, som var med i den førnævnte studiekreds. – Hans Lund sagde en gang, at folkedans samler, medens almindelig pardans skiller; – det fik vi fattige bønderkarle en fornemmelse af de to balaftener; en del af pigerne var i så fine kjoler, at vi aldrig havde set magen.

Et par småting mere. Hasseriis, som bl. a. havde gymnastik, brugte tropsførere i gymnastiksalen, og jeg blev een af dem. Men min ryg knurrede stadig, så jeg hele vinteren på søgnedage fik massage af skolens sygeplejerske. Den vinter var vi fri for influenza.

I dag, hvor der tales meget om indoktrinering, vil jeg derom nævne, at foruden morgenandagten og nogle af de sange, vi sang ved timernes begyndelse, så blev der meget sjældent talt direkte om åndelige spørgsmål. I den sociale studiekreds deltog en journalist fra Stockholm; han spurgte en aften, er det en kristen skole, vi er på? Vi mente ja. Så lidt indoktrinering var der, – eller måske havde han som svensker for lidt øre for sprogets undertone?

Udover Holger Begtrups foredragsrække i april om Grundtvig, blev der ikke talt hverken om Grundtvig eller Kr. Kold; man forudsatte vel, at det vidste flertallet besked om fra tidligere højskoleophold?

Det der gjorde Askov betydelig var, at der var flere fremragende lærere; den kaldes også den udvidede højskole frem for mange små højskoler, hvor det var forstanderen, der næsten ene prægede eleverne, så var der her noget for enhver; rumme det hele, var der ingen der kunne, hver måtte nyde, som han havde evne til, men der var næppe nogen, der uberørte kom tilbage til hverdagens virkelighed efter sådan en højskolevinter.

En del af eleverne havde realeksamen, og der var flere studenter og nogle med eksamen, bl. a. en dyrlæge, som senere blev professor.

De var dygtigere til matematik og sprog end bønderbørnene. Det overvejende flertal af eleverne var i besiddelse af lidt hjertets dannelse, men hist og her kunne det knibe; der sad en karl overfor mig i spisesalen, og da der før middagen blev bedt bordbøn, blev han så forbavset, at han ret højt udbrød: »Hva' fa'en var dog det!« Vi andre smilede overbærende, selv om der nok var en stor del af os, der ikke var vant til bordbøn, så var vi da ikke uvidende om, at der var de steder, hvor det brugtes.

Jacob Appel nåede kun at holde ganske få foredrag om: Det 19. århundrede, og de få ældre elever, som havde været der før, savnede ham, så det var de 4 lærere: J. Th. Arnfred, Hans Lund, Jens Rosenkjær og C. P. O. Christiansen, der holdt de fleste foredrag. De andre lærere: Marius Kristensen, Hasseriis, Schrøder, J. Bomholt og lærerfruerne, især fru Pip Christiansen var sikkert også gode lærere, men de blev næppe rigtigt kendt af andre end dem, der var på deres danskhold.

Jeg var på Arnfreds regnehold; det var fornøjeligt, men en del af opgaverne måtte gode kammerater hjælpe mig med. Hans foredrag om astronomi og de forskellige verdensbilleder var svære at følge, og det var helt ukendt land for mig. Bedst var Arnfred, når der var åbent hus hos ham; oftest var der så mange med, at hver cm² gulvplads var optaget, og selv om benene må have sovet på en del i de ubekvemme stillinger, så var der altid opmærksomhed, selv om det varede 1½–2 timer. – Hvilken forbavsende alsidighed og grundighed han besad, og så kunne det hænde, at han fik indflettet noget om, at han ville håbe, der altid blandt Danmarks unge ville være nogle, der havde

tjenersind. Hvori tjenesten skulle bestå, det måtte hver især selv finde ud af. Vi sluttede altid med sangen: »Kærligheds og Sandheds Aand«. – Da jeg 40–50 år senere så tilbage på min beskedne indsats i andels-sagens tjeneste og overfor mig selv måtte konstatere, at rent økonomisk havde vi nok været bedre tjent med, at jeg havde lagt hele min arbejdskraft hjemme, så måtte jeg spørge mig selv, var det en slags ærgerrighed – eller var det tjenersind?

Rosenkjær havde biologi, og det var der i vinterens løb meget der kom ind under. Han var muligt endnu mere blufærdig end Arnfred; men der var næsten altid en pointe til sidst, som gav os noget at tænke på; både min kammerat og jeg satte ham meget højt. Og vi lærte noget om en række af Europas forskere, deres tanker og deres indflydelse; jeg nævner nogle navne: Aristoteles, Augustin, Rousseau, L. Pasteur, J. Simpson, Krapotkin og m. flere, vor horisont blev udvidet, men det meste er glemt.

Kammeraten og jeg var begge på Hans Lunds danskhold, der var en hel lille særpræget højskole for sig selv midt i den store. Der blev rigtig arbejdet med sproget, og vi fik mange stilopgaver, der ofte kræve-

de et stort studium; det hændte, at jeg trak en opgave at skrive om en mand, hvis navn jeg aldrig havde hørt, som oftest fra nyere dansk historie. Det gav øvelse i at finde oplysninger frem, som siden er kommet til nytte. Vi læste også lidt svensk; det kom til gavn 25–30 år senere, da vi fik svenske venner, så vi nu ret ubesværet begge to kan læse svensk. Hans Lund holdt en aften et frit foredrag om katolsk og luthersk kristendomsforståelse, – som vist blev grundlaget for min senere økumeniske interesse.

Desuden holdt han foredrag mest om Englands historie foruden samfundslære, som vi to kammerater var så glade for, at vi snød fra Hasseris' sundhedslære og gik i stedet til H. Lunds samfundslære for II. års elever. Da vi spurgte fru Appel om tilladelse, sagde hun: nej! H. L. spurgte vi ikke, og han sagde ikke noget.

Disse tre lærere har jeg ret ofte hørt tale senere. Det var mere sjældent, at vi hørte C. P. O. C., men vor ældste datter var da på højskole hos ham og fru Pip i 1946–47.

C. P. O. Christiansen var en meget elsket lærer, især af dem der holdt af historiske foredrag, hos ham var begejstring og poetisk glæde forenet med stor viden, som rev mange med. Han havde oldtiden med et hold karle, og i de store aftenforedrag behandlede han: renaissance, reformation og revolution, kredsende om navne som Dante, Pave Leo 10, Savonarola, Michelangelo, Medicierne, Luther, Pascal o. m. fl. af åndens stormænd fra den periode; hvorledes deres ord og tanker havde haft betydning helt frem til vor tid. – Som eksempel på hvor optagne vi kunne være af aftenforedraget, kan jeg nævne, at min kammerat ofte sagde: »Lad os lade være med at tænde lyset i aften, vi tænker bedre og samtaler bedre om det, vi har hørt, når vi sidder i mørke«.

Der var noget opdragende i at blive konfronteret med disse åndens stormænd, dem der, for at bruge et af Arnfreds udtryk, var gået i tjeneste hos een, der var større end dem selv.

Mange af os havde fået en opdragelse gående ud på, at vi skulle tie, når ældre folk talte; jeg havde dertil et medfødt mindreværdskompleks, som moder, med sin frygt for verden, uddybede, man måtte ikke tro, man var noget og frem for alt ikke gøre sig bemærket, så man blev til grin i landsbyen. Dette modarbejdede C. P. O. C. mere direkte, end nogen af de øvrige lærere. Han ikke alene overhørte os i det, vi havde hørt om oldtiden, men han sagde: »I, fremtidens snefogder,

sognefogder, mejeriformænd og sognerådsformænd, I skal lære at stå op og se andre mennesker i øjnene, derfor skal I op på katederet her, når I skal svare på mine spørgsmål«. – Der var enkelte, der fik sådan en hjertebanken, når de blev spurgt, at de erklærede, at de intet havde fået læst eller intet kunne huske. Her kom det mig tilgode, at jeg havde været korporal, det gav nogen sikkerhed i optræden; viden at give videre, måtte man få ved selvarbejde. Efter jul fik nogle af eleverne til opgave at holde historiske foredrag på 20–30 min.; jeg fortalte om Kejser Karl V. Jeg fik 5 store bøger at studere i, 10 sider i een; 25 i en anden, o. s. v., om 14 dage, værsågod! Det gav øvelse. Der blev slidt ganske godt den vinter.

Det var sikkert temmelig svært at holde højskole så nær efter den første verdenskrig, der havde slået så megen kulturoptimisme i stykker. Nu knyttede vi vort håb til Folkenes Forbund. Stærkt engageret i samtidsspørgsmål synes jeg ikke vi blev, men det stod os mere eller mindre klart, at vi stod i et tidsskifte, at vi hverken kunne eller skulle vende tilbage til »de gode gamle dage«. –

Sønderjylland, som jeg kendte lidt til fra elever på Korinth, kom vi ved tale og besøg nærmere. Jeg besøgte to gamle kammerater i deres hjem, vor nabos søn (lærer i Fæsted), Marius Olsen i Lundsmark, og sammen med mange andre Rødding Højskole.

Vi havde ingen ugeavis, men på vinterens slutning en aften med »Luftskipperen«, hvor humor, ironi og tegnekunst udfoldede sig i en for mig hidtil ukendt målestok.

En aften var der dialektaften med mange fine præstationer. Vi var 4, der på en ikke særlig god måde præsenterede det sjællandske bonde-mål ved en dramatisering af et lille uddrag af Th. Gravlund: »Nilaus«.

Der blev også udarbejdet et årsskrift med bidrag af eleverne; i dette skrev jeg lidt om K.F.U.M. – folk og højskolefolk – godt hjulpet af redaktionen.

Med mit lidt tunge sind og med mit kendskab til K.F.U.M. kunne jeg måske, selv om der var noget der frastødte mig, i min søgen efter et ståsted, være havnet i noget pietistisk. Synd – nåde – frelse – fortabelse har, uden at jeg har talt meget derom, beslaglagt mange tanker i mit liv. Der er noget hos Jakob Knudsen, som jeg synes, jeg forstår. Som det nu er gået, er det oplevelserne hos Jørgen Jørgensen og i Askov, der blev det bedst tænkelige modstykke til min ensomme ungdom og soldatertidens delvise ørkenvandring. I de 4 garnisoner var

jeg altid en flittig kirkegænger; men først i Askov følte jeg et virkeligt menighedsfællesskab, og der var god kirkegang den vinter. – Da det i Osted, kort tid efter at jeg havde overtaget bedriften hjemme, kom på tale at oprette en valgmenighed, gik jeg efter lange overvejelser med, og det har jeg aldrig fortrudt.